

УДК 347.92

DOI: 10.33663/1563-3349-2026-100-275

ISSN 1563-3349

Д. О. АВРАМЕНКО

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ДОКАЗУВАННЯ У СПОРАХ, ЩО ВИНΙΚАЮТЬ ІЗ ДОГОВОРІВ СТРАХУВАННЯ

Наукова праця присвячена детальному аналізу процесуальних особливостей доказування у спорах, що впливають із договорів страхування. Автор підкреслює існуючий дисбаланс процесуальних можливостей між професійними страховиками та фізичними особами, пропонуючи шляхи подолання цієї нерівності шляхом реформування цивільного процесуального законодавства. У роботі розглядаються специфічні види судових доказів, такі як, висновки експертів, електронні та письмові докази, а також складнощі розподілу тягаря доказування між сторонами. Особлива увага приділяється міжнародному досвіду, зокрема правовим системам Німеччини та Великої Британії, для пошуку ефективних механізмів розкриття доказової інформації. Дослідник обґрунтовує необхідність впровадження в цивільний процес спеціальних критеріїв оцінки доказів, які враховували б специфіку страхової сфери та захищали інтереси слабшої сторони.

Ключові слова: доказування, спори, що виникають із договорів страхування, тягар доказування, процесуальна нерівність, предмет доказування, договір та загальні умови страхових продуктів, акт огляду, звіт оцінювача, судова експертиза, електронні докази, забезпечення доказів, розкриття доказів, виключення зі страхового покриття.

Avramenko Dmytro. Some issues of evidence in disputes arising from insurance contracts

This scholarly work is devoted to a detailed analysis of the procedural aspects of evidence in disputes arising from insurance contracts. The author highlights the existing imbalance in procedural capabilities between professional insurers and individuals, proposing ways to address this inequality through the reform of civil procedural law. The paper examines specific types of judicial evidence, such as expert opinions, electronic and written evidence, as well as the complexities of allocating the burden of proof between the parties. Particular attention is paid to international experience, specifically the legal systems of Germany and the United Kingdom, in order to identify effective mechanisms for

---

© АВРАМЕНКО Дмитро Олександрович – аспірант відділу цивільно-правових наук Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України; ORCID: 0009-0005-9170-5149; e-mail: gena29-78@ukr.net

disclosing evidentiary information. The researcher justifies the need to introduce special criteria for evaluating evidence into civil procedure that would take into account the specifics of the insurance sector and protect the interests of the weaker party.

Key words: *evidence, disputes arising from insurance contracts, burden of proof, procedural inequality, subject matter of proof, insurance contract and rules, inspection report, accident certificate, forensic examination, electronic evidence, preservation of evidence, disclosure of evidence, exclusion from insurance coverage.*

Проблематика доказування завжди посідала центральне місце у вітчизняній процесуальній науці, з огляду на її значення під час судового розгляду цивільних справ. Вчені вже звернулися до основних понять і категорій доказового права, процедур і засобів доказування та сформували належну теоретичну основу вдосконалення цивільного процесуального законодавства та практики його застосування. Про це свідчать численні наукові праці І. В. Андропова, В. Д. Андрійцьо, С. С. Бичкової, Ю. В. Белоусова, О. О. Грабовської, К. В. Гусарова, В. А. Кройтора, В. В. Комарова, Т. М. Кучер, І. О. Ізарової, Ю. Д. Притики, Г. П. Тимченка, В. П. Феннича, С. Я. Фурси, А. С. Штефан, Т. В. Цюри, М. М. Ясинка та інших дослідників.

Водночас самостійної доктринальної розробки потребують питання доказування щодо окремих категорій цивільних справ. Однією з таких категорій справ, на нашу думку, є спори, що виникають із договорів страхування. Слушно зазначила Н. В. Міловська, що рівень розвитку відносин страхування, в основу якого покладено норми національного та міжнародного права, безпосередньо залежить від досконалості національних правових інститутів та законодавства, на сьогодні, в умовах євроінтеграційних процесів, визріла нагальна потреба в удосконаленні механізму правового регулювання приватноправового сегменту відносин у сфері надання страхових послуг [1, с. 33].

Беручи до уваги багаторічний досвід роботи автора у сфері страхування, проведемо теоретичний аналіз процесуальних особливостей доказування у спорах, що виникають із договорів страхування. Тим більше, що ступінь наукової опрацьованості цих питань, при всій значущості накопичених наукових знань про докази та доказування, не може бути визнана вичерпною. У національній про-

цесуальній доктрині до теперішнього часу не проводилося комплексного вивчення своєрідності здійснення доказової діяльності при розгляді та вирішенні даної категорії цивільних справ. Хоча корисність інституту страхування важко переоцінити, оскільки воно надає можливість істотно зменшити навантаження на витратну частину бюджетів фізичних осіб, юридичних осіб та держави; сприяє соціально-економічній стабільності в суспільстві, будучи елементом соціального захисту населення; оптимізує діяльність суб'єктів господарювання за рахунок централізованих фондів фінансових ресурсів; забезпечує компенсацію збитків, завданих юридичним і фізичним особам у результаті настання несприятливих подій; є джерелом внутрішніх довгострокових інвестицій в економіку держави [2, с. 3].

Звернення до доказування у спорах, що виникають із договорів страхування, неминуче передбачає з'ясування того, що саме робить цю категорію цивільних справ процесуально значущою та актуальною. Відразу варто зазначити, що розгляд спорів, що виникають із договорів страхування як різновиду цивільно-правового спору, підпорядковується загальним правилам цивільного судочинства. Проте, матеріально-правові особливості страхових відносин, врегульованих Законом України «Про страхування», формують низку істотних аспектів доказової процедури.

Спори, що виникають із договорів страхування, як відомо, належать до найскладніших категорій цивільних справ, що обумовлено, по-перше, нерівністю можливостей сторін спору, оскільки страховик як професійний учасник страхового ринку володіє фаховими знаннями та доступом до інформації, що має доказове значення; по-друге, особливим характером доказів (договір страхування, акт огляду пошкодженого майна, звіт оцінювача, висновок страхового експерта), що вимагає від суду особливих методів їх оцінки; по-третє, необхідністю спеціальних знань щодо складного юридико-фактичного складу, а саме: встановлення факту настання страхового випадку, розміру збитку та причинно-наслідкового зв'язку, що, як правило, неможливо без залучення відповідних фахівців та призначення судової експертизи. Все це в сукупності створює якісно інший процесуальний режим доказування, який потребує глибокого доктринального осмислення. Варто визнати, що у вітчизняному законодавстві ще не сформовано в достатній

мірі науково обґрунтованих підходів щодо доказування у спорах, що виникають із договорів страхування. За свідченням Р. В. Собо-тника, реалії цивільного обігу, а також судова практика свідчать про те, що сторони в договорі не завжди виконують свої обов'язки належним чином [3, с. 32].

У контексті сказаного значущим є й та обставина, що залежно від виду страхування, процедури доказування можуть істотно відрізнятися. У спорах щодо обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників транспортних засобів ключовим є доведення факту дорожньо-транспортної пригоди та вини її учасників; у спорах щодо майнового страхування – факту настання страхового випадку та розміру заподіяної шкоди; у спорах щодо особистого страхування – факту настання страхової події (хвороби, смерті, нещасного випадку) та її причинно-наслідкового зв'язку із застрахованим ризиком. Як бачимо, предмет доказування у спорах, що розглядаються може бути вельми різним, і це має враховуватися як правовою теорією, так і правозастосовчою практикою.

Питання про розподіл тягаря доказування є основним для розуміння процесуальних особливостей розгляду спорів, що виникають із договорів страхування. Стаття 81 ЦПК України закріплює загальне правило про те, що кожна сторона зобов'язана довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень. У спорах, спори, що виникають із договорів страхування це положення наповнюється принципово іншим змістом стосовно кожної зі сторін. Аналізуючи розподіл тягаря доказування, як нам здається, необхідно виділити три самостійні доказові групи питань. Перша група – це питання, пов'язані з доказуванням факту укладення договору страхування та сплати страхової премії, і які традиційно покладаються на страхувальника. Як правило, ця група не викликає якихось очевидних труднощів, оскільки страховий поліс і квитанція про сплату премії є достатніми доказами укладення договору. Друга група – це доказування факту настання страхового випадку, що також покладається на страхувальника, і саме тут найчастіше виникають проблеми. Третя група – це доказування підстав для відмови у страховій виплаті, тягар якого лежить на страховику.

Доказування факту настання страхового випадку є центральним елементом доказової діяльності у спорах, що розглядаються,

оскільки передбачає встановлення події, що відповідає умовам договору, причинно-наслідкового зв'язку між подією та збитками, розміру заподіяної шкоди. Кожна з цих обставин вимагає доказового підтвердження, що істотно ускладнює процесуальне становище страхувальника. Страховики, як правило, посилаються на виключення зі страхового покриття, закріплені в загальних умовах страхових продуктів. Тим часом, ЦПК України не містить окремої норми, яка б прямо регулювала розподіл тягаря доказування при посиланні на виключення з договору. Тягар доказування виключень зі страхового покриття лежить на страховику.

Звертаючись до системи доказів у спорах, що виникають із договорів страхування, насамперед, слід зазначити, що матеріально-правовий характер страхових відносин зумовлює специфіку засобів доказування, встановлених ст. 76 ЦПК України.

Договір страхування та загальні умови страхових продуктів є основними письмовими доказами у цій категорії справ. Зазначимо, однак, що на практиці виникають ситуації, коли умови, викладені в договорі страхування, розходяться з положеннями загальних умов страхових продуктів. Часто загальні умови страхових продуктів містять довгий перелік виключень, коли страховик не платить, який може бути ширшим, ніж передбачено законом або погоджено в договорі страхування. Верховний Суд неодноразово вказував на неприпустимість розширення переліку підстав для звільнення від виплат, якщо вони не передбачені договором або законом. Умови договору страхування можуть передбачати, наприклад, 3 дні на повідомлення, а загальні умови страхових продуктів – 24 години. Звісно, що при розгляді справи в суді пріоритет буде надано тому, що підписано сторонами, але загальні умови страхових продуктів часто намагаються нав'язати суворіші вимоги. Страховик може вимагати за загальними умовами страхових продуктів документи, які не є обов'язковими за законом або за самим договором страхування тощо. Протиріччя між умовами договору страхування та загальними умовами страхових продуктів є однією з найпоширеніших підстав для відмови у страховій виплаті й водночас найпоширенішим предметом судових спорів у цій категорії справ. Ця проблема має не лише доказовий, а й матеріально-правовий характер. При цьому в процесуальному плані вона трансформується у питання про те, якому з документів суд повинен надати пріоритет під час

їх оцінки. Вважаємо, що вирішення цього питання має ґрунтуватися на принципі тлумачення договору на користь слабшої сторони, визнаному в доктрині цивільного права, і саме це правило варто закріпити в ЦПК України як спеціальний критерій оцінки доказів у спорах, що виникають із договорів страхування.

Акт огляду пошкодженого майна посідає особливе місце в системі доказів у справах про страхування майна та обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників транспортних засобів. Питання щодо його правової природи та доказової сили заслуговує на найпильнішу увагу. З нашого погляду, акт огляду не може розглядатися як висновок експерта в розумінні ст. 102 ЦПК України, оскільки він складається не в рамках судового процесу і не особою, призначеною судом. Отож, зазначені документи є письмовими доказами, що підлягають оцінці судом поряд з іншими матеріалами цивільної справи, а не мають заздалегідь встановленої доказової сили. Хоча ЦПК України й не містить спеціальних правил оцінки актів огляду у спорах, що виникають із договорів страхування. Принципово новим є використання електронних доказів, зокрема, даних систем відеофіксації, GPS, страхової переписки в месенджерах, а також даних з мобільних додатків страховиків. У зв'язку з цим, важливо акцентувати увагу на те, що ст. 100 ЦПК України загалом допускає електронні докази у цивільному судочинстві, проте спеціальних правил їх оцінки стосовно спорів, що виникають із договорів страхування, не містить.

Щоб обґрунтувати свою позицію, звернемося до порівняльно-правового методу. У Німеччині тарифи з використанням телематики в автострахованні дають змогу адаптувати страхові внески до індивідуального стилю водіння. Завдяки передбачуваному стилю водіння (плавне гальмування/прискорення, дотримання швидкісного режиму) можна отримати знижки до 30–45 %. Дані збираються через додаток або датчик. Такі тарифи особливо вигідні для обережних водіїв, водіїв-початківців або тих, хто рідко сідає за кермо. Додаток або датчик в автомобілі реєструє дані про водіння, такі як швидкість, прискорення, гальмування та час доби. Критики цієї системи вбачають ризики в плані захисту даних, оскільки створюються профілі пересування. Постійне спостереження часто сприймається як утиск приватного життя. Проте дані, що збираються страховиком у рамках так званого «розумного страхування»,

активно використовуються в судових спорах, але їх допустимість обумовлена дотриманням вимог законодавства про захист персональних даних. Як бачимо, електронні докази у спорах, що виникають із договорів страхування, породжують не лише цивільно-процесуальні, а й конституційно-правові питання, зокрема, пов'язані з правом на недоторканність приватного життя, яке гарантоване ст. 32 Конституції України. Цей аспект проблематики, на нашу думку, заслуговує на окреме наукове дослідження.

Однією з найгостріших проблем доказування у спорах, що виникають із договорів страхування, є проблема доступу страхувальника до доказів, які перебувають у розпорядженні страховика. Очевидно, що страховик як професійний учасник ринку володіє значним масивом документації, зокрема актуарними розрахунками, внутрішніми інструкціями щодо врегулювання збитків, листуванням з перестраховиками, внутрішніми висновками щодо страхового випадку, яка нерідко має принципове значення для вирішення спору, натомість є недоступною для страхувальника. Чинне цивільне процесуальне законодавство України передбачає механізм витребування доказів судом за клопотанням сторони (ст. 84 ЦПК України). Водночас, практика застосування цієї норми у спорах, що розглядаються, за нашими спостереженнями, залишається вкрай обмеженою, оскільки суди нерідко відмовляють у задоволенні клопотань про витребування внутрішньої документації страховика, посилаючись на її конфіденційний характер або відсутність прямого відношення до предмета доказування. Вважаємо, що такий підхід лише посилює перевагу в доказових можливостях однієї зі сторін.

У порівняльно-правовому контексті важливим є досвід Великої Британії, де інститут розкриття доказів, закріплений у Правилах цивільного судочинства (Civil Procedure Rules 1998), зобов'язує кожну зі сторін розкрити іншій стороні всі документи, що мають значення для справи, включаючи ті, які можуть бути використані проти сторони, що розкриває. Ця процесуальна модель, безумовно, кардинально відрізняється від української, проте її головна ідея щодо забезпечення рівного доступу сторін до доказового матеріалу видається вельми цінною для вітчизняного законодавця.

Звертаючись до судової експертизи у спорах, що виникають із договорів страхування, передусім, слід зазначити, що вона є діє-

вим процесуальним інструментарієм подолання доказової нерівності між страховиком і страхувальником. З огляду на спеціальний характер питань, що підлягають вирішенню в цій категорії цивільних справ, зокрема, визначення розміру збитку, встановлення причини настання страхового випадку, оцінка ринкової вартості пошкодженого майна, суд у переважній більшості страхових спорів об'єктивно не може обійтися без спеціальних знань. Порядок призначення та проведення судової експертизи в цивільному судочинстві України визначений статтями 102–113 ЦПК України. Разом з тим, у спорах, що виникають із договорів страхування, цей цивільний процесуальний інститут виявляє низку проблем, на яких видається необхідним зупинитися детальніше.

Першою з них є ситуація, за якої страховик подає до суду висновок свого експерта, а страхувальник – висновок незалежного експерта, причому обидва висновки принципово розходяться у головному. Така ситуація нівелює доказову функцію експертного дослідження а вимагає системного вирішення.

Другою проблемою є питання щодо критеріїв оцінки висновку експерта судом. Стаття 110 ЦПК України передбачає, що висновок експерта для суду не має заздалегідь встановленої сили і оцінюється судом разом із іншими доказами за правилами, встановленими статтею 89 цього Кодексу. Відхилення судом висновку експерта повинно бути мотивоване в судовому рішенні, тобто суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів. Однак застосування цього загального правила до специфічної ситуації оцінки експертного висновку у спорі, що виникають із договорів страхування, видається явно недостатнім, оскільки суддя, який не володіє спеціальними знаннями у сфері страхування, опиняється в ситуації, за якої він змушений оцінювати обґрунтованість спеціальних висновків без належного інструментарію.

Третьою проблемою є вибір експертної установи у страхових спорах. ЦПК України не містить спеціальних норм щодо вибору експерта у страхових спорах, що створює додатковий ґрунт для процесуальних зловживань.

Для обґрунтування нашої позиції звернемося до німецького досвіду, який, з нашої точки зору, заслуговує на увагу українського

законодавця. Цивільний процесуальний кодекс Німеччини передбачає можливість використання судом висновків експертів, складених у рамках інших судових проваджень. Згідно з усталеною практикою та § 411 ЦПК, суд на свій розсуд може використовувати експертний висновок, отриманий судом в іншому судовому розгляді. Експертний висновок, отриманий з іншого процесу, не пов'язує суд жорсткими рамками, а оцінюється ним за принципом суддівського розсуду. Суд може, зокрема за клопотанням сторони, зобов'язати експерта з'явитися для роз'яснення свого письмового висновку з іншої справи (§ 411 ч. 3 ЦПК). Це положення спрямовано на раціоналізацію та спрощення цивільного процесу, дозволяючи уникнути повторного проведення експертизи, якщо вже існує висновок з аналогічних питань. Таким чином, ЦПК Німеччини допускає заміну подання нового висновку використанням висновку, отриманого в інших судових процесах. Вважаємо, що при наявності двох суперечливих один одному експертних висновків варто призначати нову експертизу за участю фахівців, не пов'язаних з жодною зі сторін, а також визначити конкретні критерії оцінки експертного висновку у спорах, що виникають із договорів страхування.

Процедури забезпечення доказів набувають в спорах, що виникають із договорів страхування, особливого значення через фактор часу. Зрозуміло, що докази страхового випадку нерідко схильні до швидкого зникнення або зміни, адже пошкоджене майно відновлюється, сліди дорожньо-транспортної пригоди усуваються, медичні дані не завжди зберігаються належним чином. З огляду на це, забезпечення доказів до подання позову або під час розгляду справи є сутнісно важливим процесуальним інструментом у цій категорії спорів.

Стаття 116 ЦПК України передбачає можливість забезпечення доказів як до, так і після подання позовної заяви. До того ж, закон не встановлює спеціальних правил забезпечення доказів у спорах, що виникають із договорів страхування, не визначає порядок огляду пошкодженого майна як заходу щодо забезпечення доказів і не передбачає процесуальних наслідків знищення або зміни доказів страховиком до їх фіксації судом. Хоча трапляються ситуації, за яких страховик, отримавши та задокументувавши пошкоджене майно в ході досудового врегулювання, згодом «втрачає» відповід-

ну документацію або подає до суду лише її частину. Виходимо з того, що у разі знищення, приховування або неможливості подання доказів з вини страховика суд має право вважати доведеними ті обставини, які могли бути підтверджені цими доказами. Такий підхід, що широко застосовується в країнах загального права, міг би стати дієвим способом подолання доказової нерівності у спорах, що виникають із договорів страхування.

Підбиваючи короткі підсумки дослідження проблем доказування у спорах, що виникають із договорів страхування, сформулюємо низку теоретико-прикладних висновків. Для спорів, що виникають із договорів страхування, характерна нерівність процесуальних можливостей сторін, особливий характер доказів та переважання висновку експерта як основного засобу доказування. Чинне цивільне процесуальне законодавство України не містить спеціальних норм, що регулюють доказування у спорах, які виникають із договорів страхування. Доцільно передбачити спеціальні правила розподілу тягаря доказування, механізм розкриття доказової інформації, що знаходиться у страховика; спеціальні критерії оцінки висновку експерта у спорах, що розглядаються. Це буде шлях не фрагментарного, а системного вдосконалення законодавства та практики його застосування.

1. Міловська Н. В. Договір з надання страхових послуг як регулятор страхових відносин. *Нове українське право*. Вип. 1. 2021. С. 32-40.
2. Страхове право : навч.-метод. посібн. / авт. кол.; за ред. Є. О. Харитоновна, В. О. Токаревої; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2022. 136 с.
3. Сobotник Р. В. Інститут страхування в системі способів забезпечення виконання договірних зобов'язань. *Нове українське право*. Вип. 1. 2024. С. 31-38.

References

1. Milovska N. V. Dohovir z nadannia strakhovykh posluh yak rehuliator strakhovykh vidnosyn. *Nove ukrainske pravo*. Vyp. 1. 2021. S. 32-40.
2. Strakhove pravo : navch.-metod. posibn. / avt. kol.; za red. Ye. O. Kharytonova, V. O. Tokarevoi; Nats. un-t «Odeska yurydychna akademiia». Odesa : Feniks, 2022. 136 s.
3. Sobotnyk R. V. Instytut strakhuvannia v systemi sposobiv zabezpechennia vykonannia dohovirnykh zoboviazan. *Nove ukrainske pravo*. Vyp. 1. 2024. S. 31-38.

Avramenko Dmytro. Some issues of evidence in disputes arising from insurance contracts

This paper is devoted to a theoretical analysis of the procedural aspects of evidence in civil disputes arising from insurance contracts. The author argues for the need to treat this category of cases separately due to their particular complexity and the substantive legal specifics of insurance relationships. The paper emphasizes that the insurer, as a professional market participant, possesses specialized knowledge and access to evidentiary information, which places the insured in a demonstrably weaker position. The author identifies three key groups of issues: proving the conclusion of the contract and payment of the premium; proving the occurrence of an insured event; and proving the grounds for denial of payment and exclusions from coverage.

The problem of contradictions between policy terms and the company's internal rules is examined. The author proposes interpreting such contradictions in favor of the "weaker party." The legal nature of inspection reports and accident certificates is analyzed; these are not expert opinions but are to be evaluated as ordinary written evidence. The use of GPS data, video recordings, and messenger correspondence is discussed, as well as the legal risks of using "smart insurance" (telematics) from the perspective of personal data protection. The article examines the challenges of evaluating conflicting expert opinions and the need for courts to establish clear criteria for their assessment. It highlights the importance of documenting evidence of an insured event (damaged property, consequences of a traffic accident) due to the time factor, as evidence can be quickly destroyed or altered. As a solution to the identified problems, the author proposes drawing on international experience (for example, the UK's discovery process or Germany's rules for evaluating expert opinions) and amending Ukraine's civil procedural legislation to establish a systematic mechanism for protecting the rights of parties to insurance disputes.

Key words: evidence, disputes arising from insurance contracts, burden of proof, procedural inequality, subject matter of proof, insurance contract and rules, inspection report, accident certificate, forensic examination, electronic evidence, preservation of evidence, disclosure of evidence, exclusion from insurance coverage.

Дата першого надходження рукопису до редакції: 05.03.2026 р.

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 14.03.2026 р.

Дата публікації: 28.04.2026 р.